

Lunds universitet
Litteraturvetenskapliga institutionen
Handledare: Anders Mortensen
2011-06-08

Tina Karlström
LIVK10
C-uppsats

Att Måla Texten

Relationen mellan bild och text i Virginia Woolfs *To the Lighthouse*

1. INLEDNING, METOD OCH SYFTE	3
2. KONTEXTENS BETYDELSE FÖR INTERMEDIALA RELATIONER	5
2.1. KVALIFIKATIONSASPEKTER	6
3. WOOLF OCH DEN SAMTIDA MODERNISMEN	10
3.1. Bloomsburygruppen och postimpressionismen	11
3.2. Tidens anda.....	14
4. EN INOMDIEGETISK ANALYS	16
4.1. Tidens anda i To the Lighthouse	17
4.2. Postimpressionism i To the Lighthouse.....	18
5. TEXT OCH BILD	22
6. SAMMANFATTNING	25
KÄLLFÖRTECKNING	28
BILAGA 1.....	30

1. Inledning, metod och syfte

To the Lighthouse publicerades första gången år 1927 på Hogarth Press. Förlaget startades och drevs främst av Virginia och Leonard Woolf och var med sin modernistiska nisch en viktig del av den modernistiska spridningen i England. Paret ingick i den s.k. Bloomsburygruppen, en samling teoretiker och konstnärer med Bloomsbury, London som samlingsplats. Bloomsburygruppen och Hogarth Press förespråkade modernism och liberalism och utgjorde därmed en motsatt position gentemot det viktorianska samhälle som avtagit. Med modernismen kom det konstnärliga att utvecklas drastiskt och inriktningarna att mångfaldigas. Tillsammans med teknikutvecklingen (biograf, kamera etc.) och andra tidstypiska rörelser (psykoanalys etc.) stärktes den process som fick den förut rådande hierarkin att undermineras och konstens position blev på ett tydligt sätt en samhällelig aktion. Virginia Woolf befann sig i splittringen mellan det viktorianska och det moderna samhället, i teknikens fortskridande utveckling och i ett intellektuellt sammanhang som förespråkade de modernistiska inriktningarna inom såväl konsten som filosofin och psykologin. Influerad av sin samtids olika modernistiska rörelser publicerade Woolf via Hogarth Press *To the Lighthouse* som på olika sätt manifesterar modernismen i tiden. Syftet med denna uppsats är att utifrån det kontextuella sambandet undersöka den modernistiska visualiteten i *To the Lighthouse*, samt att analysera detta utifrån det intermediala sambandet mellan bild och ord.

Det första kapitlet, ”Kontextens betydelse för intermediala relationer”, ger en kontextuell infallsvinkel med utgångspunkt i det intermediala sambandet. I antologin *Media Borders, Multimedia and Intermediality* (2010) presenterar Lars Elleström några grundläggande teorier som sätter den intermediala relationen i ett primärt stadium och teoretiserar detta som något grundläggande snarare än någon sekundär blandning av olika konstformer eller medier – även om en sådan relation också existerar. Trots detta resonemang finner han skäl att använda fenomen som ”media borders” för att kunna tala om relationer mellan olika medier.¹ Det senare förhållningssättet kommer att användas i denna uppsats som ett hjälpmedel för att enklare kunna analysera hur olika medier i vald kontext har påverkat varandra, d.v.s. hur ord och bild påverkat varandra i *To the Lighthouse*.

Fortsättningsvis kommer några utav Elleströms grundtankar om ett medium och dess reception att analyseras närmre utifrån *To the Lighthouse* för att tydligare få en bild av

¹ *Media borders*: skiljelinjer för olika medier som byggs upp genom konventioner. Dessa kan användas för att skapa en överblick över både likheter och olikheter hos medier.

produktens modernistiska förhållningssätt. Elleström poängterar här det historiska studiets värde på ett sätt som med sin intermediala inriktning passar bra för denna uppsats och är att föredra framför exempelvis New Historicism. Den intermediala relationen är bärande för uppsatsen och ämnets terminologi, även om den inte är fullt vedertagen, passar bra in för att beskriva de relationer som uppsatsen undersöker. Via Kristina Lundblad och hennes avhandling *Om betydelsen av böckers utseende* (2010) relativiseras kontextens betydelse vidare för att visa hur denna ger mening åt ett medium och enskilda verk samt hur kontexten även kan förändra mediets funktion och begränsningar. Vidare diskuteras den materiella världens formspråk och bokförpackningens framtid via Lundblads teorier för att ytterligare markera kontextens betydelse.

De intermediala relationer som analyseras kommer att göra detta i förhållande till tiden för skrivandet och publiceringen, d.v.s. den ursprungliga kontexten, av Virginia Woolfs *To the Lighthouse* (1927). Kapitlet ”Woolf och den samtida modernismen” presenterar denna kontext, som utgår från år 1910 då utställningen ”Manet and the Post-Impressionists” ägde rum och sträcker sig fram t.o.m. år 1927 då romanen publicerades. Postimpressionismen kommer att spela den avgörande rollen i undersökningen av Woolfs visuella influenser. På detta vis kommer villkoren för den intermediala relationen mellan det visuella och det textliga skapandet att analyseras. Denna intermediala relation kommer att analyseras med utgångspunkt i idén om Woolfs visuella skrivande. Maggie Humm är en av de teoretiker som förut aktualiserat denna idé. Hon uppmärksammar främst kamerans inverkan på Woolfs arbete. De postimpressionistiska influenserna är inte heller främmande för Woolfforskningen men dock ofta spretig och sekundär. Kontextens relevans kommer även att visa de intermediala villkor och begränsningar som fanns i tiden samt tolkningen och receptionen av postimpressionism och andra modernistiska rörelser och tekniska utvecklingar. Textens och visualitetens automatiska, d.v.s. oupplösligt förenta sammanhang, samarbete och infiltration i varandra kommer att exemplifieras utifrån den valda kontexten.

I ”En inomdiegetisk analys” analyseras själva romantexten med exempel och diskussion kring hur postimpressionismen och andra modernistiska rörelser med visuell prägel kommer till uttryck i *To the Lighthouse*. Här görs en återknytning till tidigare kapitel för att åter igen påvisa uppsatsämnets relevans. Det sista kapitlet ”Text och bild” avslutar med att åter betona den intermediala betydelsen i analysen. Här aktualiseras ekfrasen som en för romanen avgörande del i undersökningen av bild och ord.

Syftet är att aktualisera ett visuellt mediums betydelse för ett textligt medium. För att göra detta har ett exempel som är typiskt för sin tid valts ut då detta underlättar för att påvisa hur ett medium uppstår i en viss kontext i vilken det har en särskild roll. Analysen utgår från en modernistisk kontext och dess betydelse för texten – främst postimpressionismens, men även andra visuella influenser. Genom en sådan analys nås en djupare kontakt än enbart den relation som uppstår mellan exempelvis text och bild som en kombination utifrån isolerade positioner – exempelvis text och omslag.² Uppsatsen framhäver det intermediala sambandet genom att dels skilja mellan text och visualitet men sedan genom att påvisa deras beroende av varandra. I relationen mellan Woolf och postimpressionismen knyts text och visualitet samman i en filosofisk grundidé under inverkan av samtida filosofer och teoretiker. Teknikens framväxt och det visuella seendet i tiden kommer att vara komplement för att nå få en så sammanfattad bild av ämnet som möjligt. Dessa perspektiv kommer tillsammans att styrka syftet och fästa uppmärksamhet på det typiskt modernistiskt visuella i *To the Lighthouse* – såväl på ett inomdiegetiskt som på ett utomdiegetiskt plan. På så sätt placeras romanen i ett nytt sammanhang där dess funktion som en produkt av sin tid och som ett medium är primära och den intermediala relationen blir avgörande för förståelsen av produkten som helhet.³

2. Kontextens betydelse för intermediala relationer

Det intermediala studiet är ett relativt ungt sådant som ständigt är i förändring och som därför saknar fullständigt vedertagen terminologi och riktlinjer. I *Media Borders, Multimedia and Intermediality* redogörs det för en dagsaktuell syn på ämnet. I kapitlet ”The Modalities of Media: A Model for Understanding Intermedial Relations” presenterar Lars Elleström de mest relevanta diskussionerna av ämnet samt redogör för några viktiga tillvägagångssätt för användandet av teorierna.

² Hans Lunds schema över relationer mellan medier finns i boken *Intermedialitet: Ord, bild och ton i samspel*, sid. 21

³ Elleström använder beteckningen ”medium” istället för konstform. Med medium menas inte ett enskilt verk utan grupp verk med liknande kvalitéer, exempelvis den modernistiska romanen.

Intermedialitet bör förstås som ”a bridge between medial differences that is founded on medial similarities”.⁴ Det finns alltså mediala likheter (similarities), s.k. *modaliteter*, som utgör själva den bas i vad som sedan blir ett medium. Några olika modaliteter utgör tillsammans ett medium och en modalitet kan ingå i flera olika medier. En närmre undersökning av de olika modaliteterna förtydligar de egenskaper som olika medier har gemensamt men också vad som skiljer dem åt. De ”media borders”, d.v.s. gränserna som skiljer medier åt (och skapar ”differences”), som byggts upp genom konventioner, är till hjälp för att vi enklare skall kunna hantera medier och vidare föra en diskussion kring ämnet. Enskilda medier (exempelvis den modernistiska romanen) kan därmed sägas vara en blandning av olika medier (en roman är inte enbart text utan har även visuella och musikaliska effekter) och därför är mediet fortfarande i behov av att annan media utskiljs, av att media borders byggs upp, för att kunna konkretiseras och teoretiseras.

Fyra olika modaliteter presenteras i antologin, varav ”sensoriell modalitet” är det bäst lämpade exemplet för denna uppsats. Samtliga modaliteter representerar något och denna modalitet representerar ”meaning”, vilket skapas genom förnimmelse och uppfattning av ett subjekt och dess kontext. De yttre sinnen uppfattar dess fysiska yta och mediet kan därmed realiseras. Den sensoriella modaliteten är viktig för denna uppsats eftersom den bekräftar kontexten som en viktig del i interpretationen och receptionen av ett utvalt medium (här en visuellt präglad modernistisk roman). Den utgår även från något som kommer att diskuteras längre fram i uppsatsen: nämligen konventioner om hur ett medium uppfattas, vad för slags medieroll som tillskrivs ett visst medium. Detta hänger samman med tolkningsprocessen eftersom konventionerna kring mediet till en viss del tillskriver det mening.

2.1. Kvalifikationsaspekter

Som ett komplement till dessa modaliteter introducerar Elleström ytterliggare två aspekter på intermedialitet, kvalifikationsaspekter (”qualifying aspects”), som konstruerar media.⁵ Dessa aspekter är tydligt uppbyggda på kontextens inverkan och betydelse för det intermediala

⁴ *Media Borders, Multimedia and Intermediality*, ed. Elleström, Lars, Basingstoke 2010, sid. 12

⁵ Elleström, sid. 24

sambandet och för denna uppsats – som vill framhäva den postimpressionistiska influensen i *To the Lighthouse* och hos Virginia Woolf – därmed mer relevanta än modaliteternas roll.

Den första av dessa två aspekter, den kontextuella kvalifikationsaspekten (”contextual qualifying aspect”), syftar till mediets uppkomst, avgränsning och funktion i dess kontext.⁶ Med uppkomst syftas inte till ett enskilt verks ursprung utan till ett mediums, d.v.s. en grupp med gemensamma modaliteter (exempelvis den modernistiska romanen). Ett specifikt mediums betydelse och begränsningar kan endast förstås rätt om dess tidsbestämda roll analyseras. Alla medier uppstår och fyller en viss funktion i en särskild kultur och social kontext och tappar så småningom denna ursprungliga funktion genom att exempelvis tekniken utvecklas eller att dess ursprungliga roll blir inaktuell (den modernistiska romanen fyllde ju just en speciell roll i sin samtid och kunde just i denna kontext bli en ”modernistisk roman”). Denna kontextuella läsning av ett medium är en interpretation som utgår ifrån att det är i sitt sociala sammanhang och i sin specifika kontext som mediet faktiskt uppstår och får mening.⁷

Genom att relatera denna kontextuella aspekt till *To the Lighthouse* blir originalpubliceringen och samtidens karaktär primär vid en analys. Romanen ses då utifrån sin modernistiska prägel, publicerad i en samtid där modernistiska verk hade sitt ursprung i olika rörelser (dadaism, expressionism etc.) och där de flesta möttes av en utbredd skepsis. Romanen blir på så sätt, i sin tidsbestämda roll, en representant för modernismen (inte enbart den litterära) och mot bland annat det sinade viktorska samhället. Denna roll är inte längre aktuell i vår samtid men eftersom nya kontexter kan uppstå för gamla medier kan originalupplagan av *To the Lighthouse* – samt andra modernistiska romaner – idag exempelvis fungera som ett minnesföremål och få ett auktionsvärde. Därmed får samma medium en helt ny betydelse i en ny kontext samtidigt som dess ursprungliga roll som ett modernistiskt ”vapen” har tappat sin funktion. Kontexten förändrar mediets funktion/roll och dess begränsningar.

När romanen publicerades år 1927 fyllde den i sin roll som roman även en ur teknisk synvinkel modern roll som idag inte längre är möjlig. De ekonomiska och teknologiska förändringarna skapade möjligheten att som privatperson äga en tryckpress och starta ett förlag; makarna Woolf kunde således starta sitt förlag Hogarth Press år 1917. Den framåtskridande teknikutvecklingen förändrade förvisso litteraturens roll i samhället men

⁶ Elleström, sid. 24

⁷ Lundblad, Kristina, *Om betydelsen av böckers utseende*, Malmö 2010, sid. 31

boken som en fysisk produkt hade inte lika många konkurrenter som idag och en enskild bok hade större möjligheter och kraft att väcka uppmärksamhet och skapa diskussion (vilket en bok förvisso kan göra även idag men diskussionerna är ofta begränsade till ett visst område och ofta kortvariga). Själva publiceringen av *To the Lighthouse* var i sig var en akt för både modernismen och modernitet eftersom den trycktes och publicerades på ett oberoende, modernistiskt förlag. Förutom att främja modernismen genom den litterära modernism som är textens själva karaktär så representeras även andra, viktiga modernistiska inslag genom publiceringen av romanen; framför allt Woolfs plats i Bloomsburygruppen och dess tydligt modernistiska position i samtiden.

Utifrån den kontextuella kvalifikationsaspekten aktualiseras alltså mediets kontext och betydelsen av denna. Hos Woolf aktualiserar den ursprungliga kontexten modernismens och tidens moderniteters betydelse. Detta samband är grundläggande för uppsatsens fortsatta analys där modernistiska rörelser (främst postimpressionismen) och deras betydelse för *To The Lighthouse* kommer att analyseras.

Den andra aspekten, Elleström kallar den för den operativa kvalifikationsaspekten ("operational qualifying aspect"), rör de estetiska och kommunikativa dragen hos medier. Här aktualiseras de kvalitetsaspekter och konventioner som avgör hur ett visst medium betraktas och vad för medieroll det tillskrivs av sin omgivning. Även dessa aspekter och konventioner är skapade ur sin specifika kontext och skiftar beroende på sammanhang och situation. En roman måste exempelvis uppfylla våra grundläggande tankar och förväntningar om vad en roman är; texten måste följa vissa regler och romanen bör komma förpackad på ett visst sätt för att bli tillskriven just denna medieroll. För den modernistiska romanen krävdes exempelvis ett speciellt, ofta utmanande och banbrytande, språk för att den skulle mottas som en sådan roman. Den kontextuella förändringens påverkan blir tydlig genom exemplet e-boken som är en konkurrent till den fysiska förpackningen. De estetiska och kommunikativa kännetecknen hos mediet är i förändring och kommunikationen sker inte enbart genom läsaren och den fysiska boken.

Kristina Lundblad diskuterar just den materiella världens formspråk och kontinuerliga utveckling i sin avhandling *Om betydelsen av böckers utseende*. I dagens situation där e-boken trätt fram som en konkurrent till den traditionellt fysiska boken har vi fått en bok som för första gången saknar en egen materialitet och som inte är "fixerad vid ett

enskilt fysiskt dokument som är specifikt framtaget och formgivet just för det”.⁸ Detta innebär dock inte, vilket Lundblad också påpekar, att den elektroniska texten inte kan vara bistådd med en personlig formgivning och illustration men det är osäkert att yttra sig om hur dess framtida roll kommer att se ut. Om omslagsbilden i ett framtida dominant datorsamhälle skulle försvinna helt så skulle även dess interpretation gå förlorad och med omslagsbildens frånvaro skulle läsaren möta texten med en mindre tolkning av innehållet. För *To the Lighthouse* innebär denna aspekt återigen att originalpubliceringen bör ses som en modernistisk handling där förpackningen representerar modernitet och modernism. Med dagens mått bör en motsvarande akt ske snarare genom e-bokens forum än genom den fysiska produkten.

Hogarth Press existens var möjlig mycket tack vare den teknikutveckling som skett och boken (den fysiska produkten) var en aktuell produkt av sin tid. Lundblad framhåller formens och den materiella betydelsen i processer av meningsskapande och hänvisar till relevansen av *material cultural studies*.⁹ Studiets grundar sig i uppfattningen om att ”den pågående process som ger mening åt föremål är samma process som ger mening åt människors liv”.¹⁰ Konsumtionssamhället är av stor relevans i denna studie eftersom att konsumtionen av en bok är en högst medveten handling där både det yttre och inre är av betydelse. Själva produkten som helhet bär en sorts status, liknande en sorts accessoar om man så vill, som är en medveten del av den livsstilskultur som idag präglar samhället. I den ursprungliga kontexten i vilken *To the Lighthouse* publicerades kunde den alltså fungera som en modernistisk handling inte bara för Woolf själv utan även för konsumenten.

Det intermediala studiet aktualiserar kontextens betydelse som en viktig del i ett mediums betydelse. Kontexten blir en viktig utgångspunkt för att förstå det intermediala sambandet mellan ett visst medium och de kringliggande villkoren. Genom att undersöka den första publiceringen av *To the Lighthouse* aktualiseras de modernistiska strömningarna som fanns och som tydligt var en del av Woolfs liv och skapande. Bloomsburygruppen blir till en viktig del av denna kontext eftersom medlemmarna dels var inflytelserika redan under sin tid och dels med tanke på den stora betydelse de fått för modernismen i efterhand. Särskilt stort inflytande har konstkritikern och teoretikern Roger Fry fått. Han myntade beteckningen ”postimpressionism” i samband med den utställning som han organiserade år 1910: ”Manet

⁸ Lundblad, sid. 23

⁹ Lundblad, sid. 33

¹⁰ Miller, Daniel, via Lundblad, sid. 32

and the Post-Impressionists” – där de då avlidna postimpressionisternas konstverk ställdes ut. Denna konstinriktning har ett nära förhållande med essensen i *To the Lighthouse* och postimpressionisternas teorier var stora influenser för Woolfs estetik. Inriktningen tar sig inte enbart uttryck genom att idéerna skildras i texten utan även i Woolfs teknik som närmar sig deras i strävan efter hur omgivningen skall gestaltas ”rätt”. Denna följer litterära metoder såsom point-of-view-tekniken – som ju poängterar subjektets individuella verklighet – eller stream of consciousness – som framhäver det viktiga i att skildra det vardagliga, det man ”faktiskt ser” och på vilket sätt detta sker. En intermedial relation mellan bild och text går alltså att urskilja och denna grundar sig både i en filosofisk teori samt i gestaltning. Här underlättar det att tala om de ”media borders” som Elleström menar hjälper oss att förstå just sådana här samband.

Den intermediala relationen i denna uppsats utgår ifrån den modernistiska situationen i vilken postimpressionismen tillsammans med tidens psykologiska och filosofiska strömningar skapar ett nytt att se omgivningen och verkligheten. Med dessa inriktningar skapas verklighetsproblematiken i *To the Lighthouse*. Den kontextuella inriktningen i det intermediala studiet skapar en djupare inblick för det typiskt modernistiska i *To the Lighthouse*. Romanen diskuteras vanligtvis utifrån sin litterära modernism (stream of consciousness och point-of-view-teknik) men genom det intermediala sambandet öppnas en förståelse för den visuella inspirationen till dessa ämnen.

3. Woolf och den samtida modernismen

Detta kapitel undersöker närmre hur relationen mellan Woolf och den modernistiska bildkonsten såg ut och kom till uttryck. Kapitlet utgår därmed ifrån den kontext vari *To the Lighthouse* publicerades och presenterar sambanden mellan tidens modernistiska rörelser och Woolfs estetik. Bloomsburygruppens, särskilt Roger Frys, plats i sin samtid blir aktuell som en del av modernismen och framförallt för postimpressionismen. Även den då samtida teknikutvecklingen kommer att figurera som ett tydligt exempel på hur den materiella utvecklingen påverkade de visuella medierna och hur Woolf tog denna teknik till sig både som ett verktyg och som litterär inspiration.

3.1. Bloomsburygruppen och postimpressionismen

Den tidigare nämnda utställningen ”Manet and the Post-Impressionists” (1910) som organiserades av Roger Fry, ställde bland annat ut verk av Van Gogh, Cézanne och Gauguin. När utställningen ägde rum, på Londons Grafton Galleries, möttes den av en stor kritik både från allmänheten och från kritiker, vilket främst berodde på dess anarkistiska inslag och det estetikbrytande som skedde när form prioriterades framför innehåll. Trots motståndet lät man en andra äga rum två år senare då bland annat Bloomsburymedlemmarna Vanessa Bell (Woolfs syster) och Duncan Craft ställde ut sina verk. Frys entusiasm för postimpressionismen grundade sig i deras avståndstagande från impressionisternas naturalism och tro på måleriet som en känslökatalysator. De skildrade objekten genom de känslor de väckte, något som kunde medföra att färgerna trotsade de ”verkliga”. En tavla skulle inte väcka en bestämd känsla hos åskådaren utan bli unik för varje individ; man poängterade därmed det egna uttrycket framför representation och exakt avbildning. De filosofiska idéerna hos postimpressionisterna utgick ifrån vardagslivet och hur vardagliga objekt, genom form och färg, skulle återges på ett innovativt vis. Viljan att sprida detta även till det engelska måleriet fick Fry att finna en lämplig benämning för den rörelse som egentligen främst syftade till en viss grupp franska konstnärer.

I essän ”Mr Bennett and Mrs Brown” skriver Woolf att ”on or about December 1910 human character changed” med hänсыftning till de idéer som hör samman med utställningen och postimpressionismen.¹¹ Essän diskuterar karaktärsskapande i fiktion och i livet och enligt Woolf skedde det alltså en förändring i den mänskliga karaktären vilket ledde till ett nytt sätt att skapa karaktärer i fiktion. Woolf gör det tydligt att karaktärer alltid skapas genom ett subjekt, vilket man måste vara medveten om för att förstå komplexiteten bakom en karaktär. Detta innebär att varje individ får söka ”sanningen” i objektet, d.v.s. en bestämd symbolik laddning är inte av betydelse (se nedan).

Även om postimpressionismen möttes av skepsis och konservativt motstånd så fanns det konstnärer och intellektuella som inspirerades och tog efter postimpressionisternas arbete. Som tidigare nämnt var Bloomsburygruppen i ledning för denna mission. Tanken om hur motivet på mest sanningsenliga vis kunde överföras till duken blev den primära uppgiften. Denna idé uppstår ofta i Woolfs skrivande, exempelvis i *To the Lighthouse* där karaktären Lily Briscoe under flera år arbetar med en och samma tavla och med problematiken kring hur

¹¹ Woolf, Virginia, *A Woman's Essays: Selected Essays*, ed. Bowlby, Rachel, London 1992, sid. 70

hon skall överföra av representationen av Mrs Ramsay till bildkompositionen. För övriga karaktärer varierar bilden av Mrs Ramsays beroende på vems synvinkel hon skildras genom. På så sätt, genom skiftandet mellan de olika karaktärernas point-of-view, når så småningom karaktären en slags helhet: i den blandade formen som uppstår genom ett växlande mellan perspektiv skapas personen (här Mrs Ramsay). Genom de experiment som utförs på form och subjekt skiljs liv från kropp och människan blir till i relationen till kontexten.¹²

Under modernismen uppstod många nära relationer och samarbeten mellan visuella konstnärer och författare och den visuella konsten kom att bli en stor influens för (den modernistiska) litteraturen.¹³ Woolf och Vanessa Bell ingick en sådan relation och de estetiska idéerna som hade störst inverkan på deras arbeten kom från den modernistiskt visuella konsten. De båda påverkade varandra till den grad att de strävade efter att använda den andres teknik inom sitt medium¹⁴, vilket betyder att Woolf strävat efter ett postimpressionistiskt sätt att skriva. I *Modernist Women and Visual Cultures: Virginia Woolf, Vanessa Bell, Photography and Cinema* använder Maggie Humm beteckningen ”images/texts” för att beskriva Woolfs verk och påpekar att de i sig själva är uttryck för visualitet och bilder.¹⁵ Humm är främst ute efter att framhäva kamerans roll i Woolfs skrivande men påpekar den frekventa användningen av visuella experiment i hennes texter. Den senare idén öppnar således för även en postimpressionistisk läsning.

Bell använde en postimpressionistisk teknik i större delen av sitt konstnärskap och var likt system engagerad i rörelsen och Roger Frys arbete kring den. För Hogarth Press illustrerade hon en större del av de böcker som gavs ut, däribland *To the Lighthouse* (se bilaga 4). Illustrationerna trycktes på det skyddspapper som sluts om boken, s.k. ”dust jackets”, varav samtliga bar samma estetiska drag och därmed blev kännetecknande för Hogarth Press publiceringar. Dessa illustrationer var inte direkt modernistiska, utan snarare sprungna ur Arts and Craft-rörelsen som Frys Omega Workshops var inriktade på och som delade postimpressionismens närhet till vardagliga objekt och tanken på hur dessa kunde återges på ett nytt sätt.¹⁶

¹² Gillies, Mary, *Henri Bergson and British Modernism*, Montreal 1996, sid. 110

¹³ Banfield, Ann, *The Phantom Table*, Cambridge 2000, sid. 248

¹⁴ Dunn, Jane, *A Very Close Conspiracy*, London 1991, sid. 5

¹⁵ Humm, Maggie, *Modernist Women and Visual Cultures: Virginia Woolf, Vanessa Bell, Photography and Cinema*, New Jersey 2002, sid. 5

¹⁶ Omega Workshops: skapat av R. Fry med ambition att förena dekorativ konst med de ”sköna konsterna”. Med Frys önskan fanns en postimpressionistisk influens i arbetena.

Likt Bells idé om sitt måleri låter Woolf språket vara suggestivt och skildrar främst vardagliga ting snarare än noga utvalda subjekt.¹⁷ I ett känt brev till Fry förklarar Woolf att hon menade ”*nothing by The Lighthouse*”; ambitionen var att texten och dess objekt, till exempel fyren, skulle sakna fastställd symbolik.¹⁸ Istället skulle läsaren utifrån sina egna känslor lägga betydelse objekten.¹⁹ Denna ambition delade Woolf med Vanessa Bell och övriga Bloomsburymedlemmar; Clive Bell skriver i *Art* (1914) att konstnären måste nå en ”expressive form” för att upptäcka den underliggande verklighet som är ”parallel with or equivalent to the reality of daily life”.²⁰ Denna idé är direkt inspirerad av den filosofi som G.E. Moore och Bertrand Russells arbetade med och som kommer att förklaras nedan. Woolf önskade i efterhand att *To the Lighthouse* hade blivit dedikerad till Roger Fry p.g.a. hans estetiska vägledning verket igenom. Det är kanske främst Frys estetik som kopplar samman Woolf och de postimpressionistiska idéerna med varandra men även Frys estetik, precis som Clives ovannämnda tanke om konstnärens uppgift, härrör i sin tur ur filosofin som Russell och Moore kommit att representera.

Moorens teorier om att visioner är skapta ur konventioner har sin direkta motsvarighet i delar av Woolfs litterära ambition och arbetsteknik – som bland annat diskuteras i ”Mr Bennett and Mrs Brown”. I *To the Lighthouse* bär det konventionella seendet upp större delen av problematiken och löses det upp genom den postimpressionistiska bildkonsten (Lily Briscoes tavla). Moore var dock i främsta hand en viktig del av den kunskapsteoretiska filosofin, epistemologin. Tillsammans med Russell utgjorde han en viktig del av Bloomsburygruppens filosofiska inriktningar och de båda ingick även i gruppens sociala krets. Deras kunskapsteori grundar sig i att det finns två verkligheter, varav en är subjektiv och den andra är en ”materiell verklighet som är skild från vårt medvetande” (jfr. C. Bells parallella verkligheter).²¹ Vetenskapens strävan är att nå absolut objektiv kunskap men då det är just människans sinnen som skapar den materiella verklighetens egenskaper blir det en omöjlighet och vetenskapen säger emot sig själv. För konsten fick denna vetenskap stor betydelse; verkligheten man sökte skildra var inte den våra sinnen upplever, d.v.s. den

¹⁷ Ang. Bells måleri. Shone, Richard, *Arts of Bloomsbury*, London 1999, sid. 14

¹⁸ Woolf, Virginia, via Shone, sid. 12

¹⁹ Shone, sid. 12

²⁰ Shone, sid. 13

²¹ Sandbach-Dahlström, Catherine, ”Långlivad kult kring Bloomsbury”, SvD, publ. 9 maj 2009. Hämtad från http://www.svd.se/kultur/understrecktet/langlivad-kult-kring-bloomsbury_2864349.svd 2011-05-02, utskrift i författarens ägo

subjektiva, den sökte snarare beskriva och ge struktur åt själva förnimmelsen av den materiella verklighet som människan saknar direkt kontakt med.²²

På detta filosofiska fält vilar både postimpressionisternas och Woolfs estetik. Ann Banfield förklarar epistemologins funktion hos Woolf på följande vis: "[t]he theory begins with an analysis of the common-sense world. Objects are reduced to 'sense-data' separable from sensations and observing subjects to 'perspectives'".²³ Objekt får en särskild betydelse beroende på vems perspektiv som skildras. Ämnet rör sig inte enbart som en grund i texterna utan diskuteras exempelvis av karaktärerna i *To the Lighthouse*: Andrew Ramsay (mrs och mr Ramsays son) förklarar för Lily Briscoe faderns filosofiska arbete som utgår ifrån "[s]ubject and object and the nature of reality".²⁴ Det är alltså i det vardagliga som både postimpressionismen och Woolf finner den "andra" verkligheten. I postimpressionismens såväl som textens skildring av vardagliga objekt ges dessa ett nytt värde genom en slags främmandegörning. Den parallella verkligheten yttrar sig i det individuella perspektivet i vilket de s.k. "moments of being" (Woolfs beteckning), d.v.s. de inre stunder som skapar en äkta livskänsla, kan uppstå. Att söka efter den "sanna känslan" är i typiskt för Woolfs kontext där religionen inte längre var det svar man sökte.

3.2. Tidens anda

Det fanns också andra områden i Woolfs samtid som hade inverkan på hennes visuella skrivande; förutom Bloomsburygruppens fäbless för postimpressionismen studerades och diskuterades det kring den filosofi och psykologi som präglade tiden och modernismen. Tidens teknologiska framsteg hade påverkat måleriets tidigare uttryckssätt och man sökte sig nya vägar och uppgifter. Formen skulle nu skildra den inre harmonin mellan konstnären och subjektet och den konst som avbildade exakt var inte längre "sann" konst.²⁵ Man tog alltså avstånd från den konst som avbildade vad ögat såg exakt, och därmed från impressionismen. För att nå den "nya" sanningen och verkligheten orienterade man sig i nya filosofier och psykologier.

²² Sandbach-Dahlström, Catherine

²³ Banfield, sid. 1

²⁴ Woolf, Virginia, *To the Lighthouse*, Berkshire 1996, sid. 38

²⁵ Gillies, sid. 58

Den abstrakta kunskapsteorin knöts samman med perception och blicken, själva förnimmelsen, blev avgörande för tidens filosofiska idéer om verklighetsuppfattning. Filosofen Henri Bergson var även han inriktad på verklighetsuppfattning, då främst hur denna kan varieras i samband med olika tidsförlopp. I *Essai sur les données immédiates de la conscience (Tiden och den fria viljan)* från 1889 resonerar han om tiden utifrån två olika perspektiv: den kvantitativa, mätbara tiden och det kvalitativa, psykologiska nuflödet av tid (*la durée réelle*). Den senare synen på tid är en direkt länk till ”moments of being”, stunder vars tidsförlopp skiljer sig från den fysiska tiden. Woolfs problematiserande kring representation och relationen mellan subjekt och objekt utvecklades delvis genom Bergsons teorier kring olika tidsperspektiv.²⁶ Dessa olika, parallella tidsflöden kan i sin tur kopplas an till de parallella verklighetsuppfattningar som tidigare nämnts i samband med Moore, Russell och C. Bell.

Synen på tid förändrades under modernismens framväxt, exempelvis genom Bergsons teorier. Men även här spelar den visuella teknikens progression, framförallt kamerans, en viktig roll. De teknologiska framstegen utvecklade de modernistiska idéerna om tid, och därmed om även minne och verklighetsavbildning. Då kameran kunde avbilda och föreviga objekt med absolut exakthet fann måleriet andra uppgifter – vilket lämpligt nog låg i tiden för ovan nämnda psykologiska och filosofiska strömningar. Det utbredda fotograferandet var ett av bidragen till det nya sätt för människan att se sig själv och sin omvärld som nu uppstod; perceptionen komplicerades och lät sig också konstrueras.²⁷ Tillsammans med Freuds psykologi, tidigare diskuterade filosofier och idéer m.m. sattes därmed inte bara verklighetsuppfattningen i gungning utan även *skildringen* av denna (jfr. Woolfs ”Mr Bennett and Mrs Brown” och det nya sätt att skildra karaktärer).

Kameran blev ett viktigt verktyg för Woolf både som fysiskt verktyg och som filosofisk influens. Bergson hade gjort henne väl medveten om fotografiets potential till både tid och minne och därmed kunde kameran bli ytterligare ett verktyg för det visuella skrivandet. Humm jämför fotografiernas funktion som en framkallningsmetod av minnen med Woolfs berättarteknik. Hon menar att så särskilt är fallet för Lily Briscoe och hennes tavla i *To the Lighthouse*. Här aktualiserar hon Pierre Noras uttryck *Lieux de mémoire*, d.v.s. ”places of memory” och jämför några av Noras teorier med Woolf. För *To the Lighthouse* blir ”the

²⁶ Gillies, sid. 108

²⁷ Humm, sid. 23

attempt to revivify the dead”, odödliggörandet av döden och fotografiets potential till denna tematik den mest aktuella.²⁸ Briscoes tavla färdigställs efter att Mrs Ramsay gått bort och därmed hålls hon förvisso levande men Humm pekar på detta som Woolfs primära idé bakom tavlan och menar att kärnan i Woolfs författarskap handlar om att familjeminnen ligger till grunden för hur identiteter – främst kvinnliga – skapas.²⁹ För henne blir tavlans förvarings- och framkallningsmöjlighet av Mrs Ramsay det primära och själva vägen fram till dess helhet mer sekundär. Denna idé antyder även att tavlan skulle fastställa en bild av Mrs Ramsay som skulle sprida samma känsla till åskådaren – vilket går tvärtemot den postimpressionistiska idén som ju både betonar själva målandet som det primära och idén om att bilden inte skall förmedla en absolut betydelse av något utan väcka åskådarens känslor. I *To the Lighthouse* menar Briscoe i postimpressionistisk anda att den färdigställda tavlan inte är lika viktig som vägen dit: ”[i]t would be hung in the attics, she thought; it would be destroyed. But what did that matter?”.³⁰ Briscoe blir den tydliga postimpressionistiska representanten medan texten i sig faktiskt håller minnena av Mrs Ramsay och även Briscoes tavla vid liv. På så sätt fungerar romanen som ett medel för framkallning av minnen och från detta perspektiv blir Humms teori alltmer relevant. Texten får likt fotografiet en minnesframkallande förmåga och texten får därmed ytterliggare en visuell sida; detta perspektiv (kamerans) har tekniska skillnader jämfört med det postimpressionistiska och relationen mellan dessa två medier i tiden kommer på så sätt att representeras. Förvaringsfunktionen kommer att diskuteras vidare i kapitel 5 utifrån postimpressionismens och ordets potential till detta.

4. En inomdiegetisk analys

Kapitel 4 undersöker den inomdiegetiska visualiteten närmre, d.v.s. hur den modernistiska visualiteten konkretiseras i själva romantexten. De visuella influenser och behållningspunkter som tidigare nämnts i uppsatsen presenteras utifrån hur de kommer till uttryck i *To the Lighthouse*. De analyserade relationerna mellan filosofiska och psykologiska tendenser i den aktuella kontexten, den teknologiska utvecklingen etc. kommer att kopplas samman med de undertoner i texten som svarar mot dessa teorier. Med koncentration på karaktären Lily Briscoe kommer det sedan att redogöras för hur postimpressionismen kommer till uttryck.

²⁸ Humm, sid. 207

²⁹ Humm, sid. 207

³⁰ Woolf, sid. 305 f.

Rörelsens idé om svårigheten med att överföra något ”sant” till duken kommer att vara bärande för presentationen av Woolfs visuellt inspirerande text men även andra idéer kommer att aktualiseras utifrån texten. Kapitlet kommer att återknyta till de intermediala teorierna i kapitel 2 och visa på dess relevans för uppsatsens syfte.

4.1. Tidens anda i *To the Lighthouse*

I boken *Mimesis* – om verklighetsframställning i den västerländska litteraturen – beskriver Erich Auerbach vad som sker i texten i *To the Lighthouse* på ett sätt som väl representerar de olika strömningar som uppsatsen framhåller som tydliga samtida inspirationer hos Woolf och som tar sig visuellt uttryck i romanen. Enligt Auerbach flätas det i handlingen in andra element som gör att det tar längre tid att återge tidsförloppet än vad som motsvarar den normala, fysiska. Detta beror på ”inre rörelser”, d.v.s. rörelser i karaktärernas medvetande, och på sekundära, yttre händelser, d.v.s. sådana som sker i helt andra rum och tider.³¹ Det uppstår alltså parenteser av olika längd och karaktär i tankeströmmarna som stör det naturliga tidsflödet. Denna analys leder åter till Bergsons teorier om de två olika tidsflödena där Auerbachs fysiska tid motsvarar Bergsons kvantitativa, mätbara tid och de parenteser som Auerbach uppmärksammar kan sägas bero på Bergsons *la durée réelle*. I denna psykologiska tid kan även Woolfs ”moments of being” uppstå. De inre rörelser som gestaltas i *To the Lighthouse* var ett aktuellt och modernt ämne i Woolfs samtid. Hogarth Press publicerade bland annat Freuds *Beyond the Pleasure Principle* (1920) och även psykoanalysen hade ett stort inflytande över Bloomsburygruppen vars medlem Adrian Stephen (bror till Virginia och Vanessa) var psykoanalytiker. Stream of consciousness, den skrivteknik som Woolf ofta använde, härrörde från psykologin (termen myntades av psykologen och filosofen William James) och är i sig en utforskning av människans inre flöde. Woolfs konstaterande av den mänskliga karaktärens förändring runt 1910 komplimenteras i hennes skrivteknik; den nya karaktären som konstaterats i psykologin, filosofin och konsten utforskas i tekniken.

Lily Briscoes jakt efter meningen med livet som följer hennes jakt på Mrs Ramsays ”sanna” person utvecklas så småningom till en insikt om ögonblickens värde och om en uppenbarelse som kanske aldrig kommer. ”Little daily miracles” – jfr. Woolfs tidigare

³¹ Auerbach, Eric, *Mimesis*, Stockholm 1999, sid. 559

diskuterade ”moments of being” – bidrar till att livet står still en stund (likt Bergsons la durée réelle) och i denna känsla av att tiden står still (som uppstår genom att tid som vi känner den förändras) skapas en livskänsla. Trots att den beskrivs som ”ett ögonblick” kan dess längd variera eftersom ”moments of being” inte följer det fysiska tidsflödet ur vilket ”ett ögonblick” är skapat. Dessa ögonblick utgår ifrån en sorts egen tidsuppfattning och på detta sätt skapas något äkta, d.v.s. det som Briscoe söker. Hon noterar själv Mrs Ramsays delaktighet i skapandet av något beständigt: ”[m]rs. Ramsay making of the moment something permanent [...] this was of the nature a revelation. In the midst of chaos there was shape; this eternal passing and flowing [...] was struck into stability”.³² I kaoset, vilket tycks vara det naturliga tidsflödet, finns det form, d.v.s. det som ger livet mening, ”moments of being” och det Briscoe vill finna och sedan måla. Stabiliteten är inget konkret utan snarare en känsla förknippad med vardagliga ting som plötsligt får en djupare betydelse. På detta vis reflekteras Henri Bergsons och epistemologins tidsrelaterade teorier i *To the Lighthouse* och ursprungskontexten blir aktualiserad.

4.2. Postimpressionism i *To the Lighthouse*

Det finns två kommentarer gjorda av Woolf själv som tyder på att det funnits en estetisk ambition som tagit form genom ett postimpressionistiskt inflytande. Den första är att romanen borde ha blivit dedikerad till Roger Fry och den andra är i ett brev till Fry där hon skriver att hon menade ”*nothing by the Lighthouse*”. Den främsta anledning som Woolf nämner till att Fry borde ha fått boken dedikerad till sig är att han hållit henne på rätt spår vad gäller estetiken och skrivandet. Med kunskapen om Frys arbete och konstnärliga förhållningssätt som diskuterats i uppsatsen är det tydligt att denna estetik är postimpressionistiskt präglad även om den transmuterats till ett sammanhang som rör den språkliga konsten istället för den bildliga.

En första metod för en postimpressionistisk analys av *To the Lighthouse* är att med utgångspunkt i ”*nothing by the Lighthouse*” reducera det symboliska värde som fyren (”the Lighthouse”) fått sen dess att romanen publicerades. Att ingenting mena med fyren, trots medvetenheten om dess symboliska potential pekar på oviljan att bistå läsaren med tolkning och på ambitionen att läsarens egna känslor skall istället skall frammanas (”[I]

³² Woolf, Virginia, 1996, sid. 237

trusted that people would make it the deposit for their own emotions”³³) – en postimpressionistiskt idé som diskuterats tidigare. För en postimpressionistisk läsning är tolkandet av symboler inte den primära ”uppgiften” i läsningen utan snarare är det känslöflödet som istället frammanas hos läsaren som eftersträvas.

För att nå just detta perspektiv av relationen mellan romanen och dess postimpressionistiska tendens krävs det att man känner till Woolfs ovannämnda citat och hur detta kan kopplas till postimpressionismens idéer. Kontexten är därmed avgörande för denna förståelse och den ger romanen en helt ny mening (med mening menas inte nödvändigtvis tolkning). Denna kunskap är ingalunda ett krav för förståelsen av *To the Lighthouse* men den ger ett särskilt perspektiv med kontextuell anknytning och är viktig för en intermedial analys. I romanens ursprungliga kontext kan detta samband ha varit tydligare eftersom de modernistiska rörelserna var ett aktuellt ämne; *To the Lighthouse* var en del av den modernistiska litteraturen som uppstod och fyllde en funktion i en särskild kontext. Då postimpressionismen försvann med tiden kom den automatiskt att ersättas av nya sätt att skapa och nya sätt på vilka konst togs emot och tolkades. Lundblads förut nämnda påpekande om att det är i ett socialt sammanhang och specifika kontext som mediet faktiskt uppstår och får mening³⁴ är grundläggande för denna förståelse av Woolfs ovilja att ge fyren en bestämd symbolisk mening.

Mr Ramsay vill på ett metodiskt vis förklara det han finner motsträvigt i uppenbarelsen, främst i mrs Ramsays uppenbarelse, men ger upp det olösliga problemet som han anser att hans hustru utgör.³⁵ Lily Briscoe, däremot, tar sig an problemet och drivs av själva viljan att finna det rätta tillvägagångssättet. En stor del av problematiken som Lily Briscoe upplever när hon försöker avbilda mrs Ramsay ligger i att hon inte enbart söker avbilda hennes yttre och den skönhet vilken för de flesta övriga karaktärer även är det som personifierar henne. Att avbilda exakt är (som tidigare konstaterat i samband med postimpressionismen) en ytlighet som inte säger något faktiskt ”sant”. Detta ämne uppmärksammas i mrs Ramsays inre tankar: ”[a]nd to everybody there was always this sense of unlimited resources, she supposed; one after another, she, Lily, Augustus Carmichael, must feel, our apparitions, the things you know us by, are simply childish”.³⁶ Vår yttre form, det

³³ Woolf, via Shone, sid. 12

³⁴ Lundblad, sid. 31

³⁵ Auerbach, sid. 563

³⁶ Woolf, Virginia, 1996, sid. 96

som kännetecknar oss, är även det enklaste och därmed inte intressant för Briscoe. Hon söker något bakom hennes utseende, något ”sannare”, och försöker sedan fånga detta på sin målarduk. Briscoe blir på olika vis en representant för den postimpressionistiska estetiken. Hela gestaltungsproblematiken kan kopplas till ”Mr Bennett and Mrs Brown”. Förändringen av ”the human character” gjorde att karaktärsskildringen förändrades och för Briscoe är detta nya sätt något abstrakt, något hon inte kan förklara men ändå medvetet arbetar mot och slutligen når i bokens sista del. Briscoe störs av yttre omständigheter, av andras åsikter om livet och om konst och befinner sig i en relativt ensam position i sin filosofiska utveckling och med sin tavla. Medan hon kan sägas utgöra en personifiering av, eller representant för, postimpressionismen kommer andra karaktärer att representera andra strömningar. Mr Tansley, exempelvis, utgör ett hot mot hennes utveckling med sin konservatism och med sina viktorska ideal. Han får inre bekräftelse när Mrs Ramsays uttalar sig om ”the greatness of man’s intellect” som är storslaget även i förfallet och om hustrun som alltid bör underordna sig mannens arbete.³⁷

Impressionismens svaghet enligt Bloomsburymedlemmarna låg i deras fokus på ”charming forms and colours” och försummelse av hur eller om dessa var samordnade samt i ”the vagueness” som parodieras i en av romanens scener³⁸: Mr Tansley och Mrs Ramsay iakttar den plats vid stranden dit en stor mängd konstnärer börjat resa för att måla impressionistiska tavlor.³⁹ Romanen favoriserar postimpressionismen samtidigt som den visar på impressionismens otillräcklighet; där impressionismen visar vad ögat ser skapar postimpressionismen det som ses. Mr Paunceforte blir representant för de konstnärer som Mrs Ramsay talar om och hans tavlor standard för det som målas av konstnärerna där: ”green and grey, with lemon-coloured sailing-boats, and pink women on the beach”.⁴⁰ Han återkommer i ett stycke där Briscoe rannsakar sin tavla och hennes missnöje skapar en filosofiskt postimpressionistisk atmosfär: ”[s]he could have done it differently of course; the colour could have been thinned and faded; the shapes etherealised; that was how Paunceforte would have seen it. But then she did not see it like that”.⁴¹ Det blir tydligt att Briscoe här tar avstånd från Paunceforte och impressionisternas avbildningskonst och att hennes ambition är en annan.

³⁷ Woolf, sid. 20

³⁸ Banfield, sid. 272

³⁹ Woolf, 1996, sid. 23

⁴⁰ Ibid., sid. 23

⁴¹ Ibid., sid. 75

Postimpressionismens inverkan på Woolf framkommer på andra sätt än i en filosofisk, exempelvis används postimpressionismens *motiv* i texten. Richard Shone redovisar i *Arts of Bloomsbury* för V. Bells och den andra framstående Bloomsburymålaren Duncan Grants konstnärskap och påpekar att ”[a] convention much favoured in British and French art was the view looking out through an open window or door”.⁴² Dessa motiv var uttryck för strävan efter att nå en harmoni mellan natur och människan och var frekventa motiv hos såväl Grant som Bell under 1920-talet. Första delen av *To the Lighthouse* heter just ”The Window” och i flera av romanens scener är det just genom ett fönster som karaktärer skildras. Första gången är det mr Tansley vars karaktär kommer till kännedom för läsaren när han står ”at the window with her [Mrs Ramsay] husband”.⁴³ Genom Mrs Ramsays point-of-view skildras en bild som ger uttryck för hennes syn på mr Tansley men också barnens syn på honom framkommer i hennes tankar och hans karaktär blir därmed präglad av olika subjekts uppfattning.

Briscoe målar av Mrs Ramsay när hon sitter i fönstret med sonen James: ”[e]ven while she looked at the mass, at the line, at the colour, at Mrs. Ramsay sitting in window with James, she kept a feeler on her surroundings lest some one should creep up, and suddenly she should find her picture looked at”.⁴⁴ Återigen blir omgivningens åsikter och motstånd till postimpressionismen reflekterad genom Lily Briscoe. Desto längre tiden går desto närmre kommer Briscoe sitt mål och ju mer infiltreras postimpressionismen i hennes målande och tänkande kring det. När hon några scener senare iakttar Mrs Ramsay i korgstolen vid salongsfönstret antar hon i Lilys ögon ”the shape of a dome”, d.v.s. en kupol.⁴⁵ Briscoes måleri har här kubistiska inslag, kubismen som skulle skapa form istället för att imitera den, vilket förtydligas när hon berättar för mr Banks att den violetta triangeln föreställer Mrs Ramsay som sitter och läser för James. Postimpressionismen har i efterhand vid olika tillfällen även kommit att representera den kubistiska rörelsen (de delar ju ambitionen att skapa form istället för att avbilda den) och för Lily Briscoes målande är detta extra relevant. Kubismen sökte avbilda rörelse i bild och skulptur och lade därmed stor vikt vid volym och just volymen blir vägen till Briscoes fullbordning av tavlan (se nedan).

⁴² Shone, sid. 32

⁴³ Woolf, 1996, sid. 15

⁴⁴ Ibid., sid. 30

⁴⁵ Ibid., sid. 80

I motsats till uppsatsens ambition att framhäva den bildliga prägeln i Woolfs skrivande så söker Lily Briscoe finna *ord* för att måla sin tavla (likt Vanessa Bell). Visualitet och ord blir till ett i sista delen av *To the Lighthouse*, ”The Lighthouse”, och Briscoe befinner sig nära kärnan av sin filosofi: ”[a]nd he [mr Ramsay] shook his head at her, and strode on (’Alone’ she heard him say, ’Perished’ she heard him say) and like everything else this strange morning the words became symbols, wrote themselves all over the grey-green walls. If only she could put them together, she felt, write them out in some sentence, then she would have got at the truth of things”.⁴⁶ Den intermediala relationen mellan text och bild uppenbarar sig alltså på olika plan i romanen: i Woolfs skrivande men även i Briscoes filosofi och (som kommer analyseras nedan) i själva romanens helhet.

Briscoes strävan efter att måla det sanna innebär att hon bearbetar problematiken om den förändrade mänskliga karaktären och sökandet efter en ny sanning, vilket innebär att Woolfs essäistiska funderingar blir till fiktion. När Briscoe äntligen når lösningen, som funnits inom henne hela tiden, är det volymen ”[the] relation between those masses” som spelar den avgörande rollen.⁴⁷

I romanens sista del intensifieras Briscoes relation till de postimpressionistiska idéerna; hennes tankar kring sin tavla finner allt tydligare substans i rörelsens idéer och ambition. Karaktären Charles Tansley och minnet av honom lever inom henne som ett konstverk, ”like a work of art”.⁴⁸ Förnimmelsen av Tansley, förnimmelsen av allt, förmedlas genom konsten och är beroende av konstnärens individuella känslor kring objektet snarare än av dess exakta utseende.

5. Text och bild

Den intermediala relationen mellan text och bild i *To the Lighthouse* blir aktuell ur olika perspektiv: genom det förut diskuterande ”postimpressionistiska skrivandet”, d.v.s. på det sätt Woolfs tematik och ambition bär tydligt postimpressionistiska idéer och som bland annat presenteras i Lily Briscoe, men också i *ekfrasen*, d.v.s. den textliga beskrivningen av tavlan som själva romanen utgör.

⁴⁶ Ibid., sid. 80

⁴⁷ Ibid., sid. 217

⁴⁸ Ibid., sid. 236

Ekfrasen är en verbal representation av en visuell representation, i detta fall av fiktiv visuell representation eftersom att tavlan endast existerar i fiktionen, och är i sin klassiska form en dikt som beskriver en målning. *To the Lighthouse* är alltså en ekfras på den färdigställda målningen som Briscoe menar kommer att glömmas bort på en vind någonstans. I en ekfras beskriver texten något visuellt vilket innebär ett medium presenteras i formen av ett annat medium och därmed uppstår också en intermedial relation; ekfrasen i sig själv är intermedial eftersom den låter texten inspireras av det visuella. Det intermediala i romanen uppstår alltså i Woolfs estetik (den postimpressionistiska) såväl som i hennes teknik (ekfrasen).

De postimpressionistiska teorierna beskrivs genom Briscoes psykologiska resa och konstnärliga ambition och förstärks sedan genom beskrivningen av hennes tavla och hennes känslor kring den. Idéerna tar sig även uttryck genom att Woolf exempelvis använder motiv som var populära hos postimpressionisterna, exempelvis fungerar fönstret som en slags mellanhand för att nå harmoni. Betoningen av harmonin mellan konstnären och dennes tavla – d.v.s. den individuella harmonin – var en postimpressionistisk strävan som Briscoe representerar. Språket och bilden blir beroende av varandra för att förmedla denna idé. Texten är en förmedlare av den bildligt konstnärliga process som Briscoe genomgår och utan den språkliga beskrivningen, utan den psykologiska skildringen, av denna hade den bildliga komplexiteten till exempel inte gått att skildra. Bilden och ordet blir således beroende utav varandra för skildringen av målningen och målningsprocessen, själva den helhet som skapas i dessa. Ordet och ekfrasen förevigar målningen och därmed minnet av Mrs Ramsay – vilket tavlan inte förmår eftersom den ”kommer att glömmas bort på någon vind”. Texten förmedlar även Briscoes konstnärliga process, vilket bilden inte heller förmår. Processen följer likt litteraturen en linjär tidsrymd medan bilden är rumslig och därmed har begränsade möjligheter för framställningen av en process. Målningen däremot framställer motiv på ett sätt som motsvarar de filosofiska och postimpressionistiska ambitionerna som finns i texten.

För Briscoe är det som tidigare nämnt själva målandet, och inte den färdigställda målningen, som är primär. När hon lämnat tavlan från sig är den inte längre en del av henne och hon förväntar sig att den kommer att glömmas bort. Detta motsvarar postimpressionismens idé om att varje enskild åskådares känslor skall frammanas i målningen; konstnären har inget direkt budskap till åskådaren som skall förmedlas i mötet mellan publik och verk. Ur detta faktum uppstår en intressant problematik: eftersom att

romanen är en ekfras av en fiktiv målning innebär detta att bilden trots allt förevigas, men i texten och som en ekfras istället för som en målning. Eftersom att målningen beskrivs i en text blir romanen en ekfras av det färdigställda verket och därmed lever Mrs Ramsay vidare genom romanen, inte genom målningen. För Briscoe är detta en del av hennes ambition: hennes strävan är inte att förmedla en bild av Mrs Ramsay till eftervärlden utan snarare att nå sin personliga bild av henne, en vision om hur saker är skapta. Således blir ekfrasen en indirekt betoning på det individuella perspektivet och filosofin kring subjekt och objekt som Briscoes bildkonst representerar. Den postimpressionistiska idén bibehålls eftersom att texten och inte målningen är vad som för vidare minnet av Mrs Ramsay: därmed skildras målningens begränsningar men även den postimpressionistiska ambitionen vad gäller en målning. Verket skiljs från konstnären när det färdigställts men texten håller det som förmedlats genom målningen levande.

Även om det ekfrastiska perspektivet till viss del eliminerar postimpressionismens betydelse i romanen då det pekar på en litterär förvaring av minnet som bilden inte förmår så är dess faktum stärkande även för postimpressionismen: texten och bildens skillnader blir aktuella för att förstå deras likheter. I och med att det är genom texten, inte genom målningen, som Mrs Ramsay förevigas så förstärks den postimpressionistiska ambitionen samtidigt som texten och bildens begränsningar uppenbaras. Bildens funktion handlar snarare om en process (som skildras i texten) där målet är sekundärt medan textens funktion har bevarande möjligheter som också motsvarar den fotografiska funktionen som Humm diskuterar. Fotografiet skiljer sig naturligtvis åt från ordet eller texten men med Humms perspektiv skiljer det sig även åt från den målade bilden. Genom en kontextuell analys finner vi både bekräftelse och orsak till detta. Skillnaden mellan fotografiet och målningens möjligheter som här framställts återspeglar relationen mellan dessa två medier i Woolfs tid. Trots att de båda är visuella medier så fyller de olika roller och i kontexten som uppmärksammas tidigare var det tydligt att måleriet tog avstånd från den roll som fotografiet tog över: att avbilda exakt.

Litteratur tillhör med de klassiska måtten mätta "the arts of time" medan den visuella konsten, bildkonsten, tillhör "the arts of space", den spatiala konsten. Den litterära tiden är linjär och den visuella är knuten till rummet. Elleström skriver att olika aspekter på tid, d.v.s. tid i olika former, kan förekomma i samma medium⁴⁹ och så är just fallet i en

⁴⁹ Elleström, sid. 15

visuellt inspirerad roman som *To the Lighthouse*. Tid diskuteras som visats på en mängd olika sätt i romanen och själva diskussionen uppenbaras på olika plan, kanske som viktigast i de olika tidsrymder som bild och text innehåller.

Språket beskriver bilden (d.v.s. ekfrasen) och den psykologiska/konstnärliga processen men även postimpressionismen. Motsvarande används den postimpressionistiska bilden för att beskriva den litterära ambitionen. Den intermediala relationen som skapas genom dessa samband blir en nödvändig helhet för förmedlandet av Lily Briscoes slutliga vision.

6. Sammanfattning

Via det intermediala studiet analyseras det kontextuella sambandet mellan bild och ord, framförallt exemplifierat genom den postimpressionistiska influensen i *To the Lighthouse*. Elleströms teorier visar hur bild och text är uppbyggda på delvis samma modaliteter men åtskilda av de gränser som skapats ur konventioner. Studiets aktualiserande av kontexten (kvalifikationsaspekter) innebär att en analys av modernismen, publiceringen av *To the Lighthouse* och kringliggande faktorer har en avgörande roll för förståelsen av bildens betydelse i romanen.

Kontexten för ett medium, t.ex. den modernistiska romanen, blir avgörande för betydelsen (som kan skifta beroende på kontext). *To the Lighthouse* publicerades på Hogarth Press som koncentrerade sig på utgivning av modernistiska verk. Dessa romaner utmärkte sig främst genom språket; konventioner och kvalitetsaspekter avgjorde huruvida det var ett modernistiskt verk eller inte (den operativa kvalifikationsaspekten). Även förpackningen präglas av liknande konventioner. I Lundblads teorier om den materiella världens formspråk och utveckling reflekteras det över denna utveckling.

Roger Fry myntade begreppet postimpressionism och anordnade två utställningar för rörelsens verk. Analysen av denna kontext med utgångspunkt i det intermediala sambandet ger ett perspektiv på *To the Lighthouse* som ett tydligt postimpressionistiskt influerat verk. De postimpressionistiska teorierna skildras främst genom Briscoes förhållande till konsten och hur hon skall gestalta Mrs Ramsay på hennes målarduk. Postimpressionismens förhållande till individens seende och till skildrandet av vardagliga ting visar sig i Woolfs skrivtekniker: point-of-view-tekniken resp. stream of consciousness.

Genom media borders blir det enklare att förstå den intermediala relationen mellan bild och text som här grundar sig både i en filosofisk idé samt i gestaltning. Den intermediala relationen förstås utifrån den modernistiska situationen i vilken postimpressionismen tillsammans med tidens psykologiska och filosofiska strömningar ger upphov till ett nytt att se omgivningen och verkligheten, vilket avspeglar sig i *To the Lighthouse*.

Postimpressionisterna skildrade den känsla som vardagliga ting väckte hos konstnären och tavlan som saknade bestämd symbolik skulle ge åskådaren en individuell upplevelse. Dessa idéer blev bärande för mycket av Bloomsburygruppens arbete: Woolf skrev i essän ”Mr Bennett and Mrs Brown” att detta nya sätt att se sin omgivning var förknippat med att den mänskliga karaktären förändrats – och därmed sättet att gestalta. I *To the Lighthouse* skildras Mrs Ramsay genom olika karaktärer i romanen (point-of-view) och hon (människan) blir till i relation till kontexten.

Filosoferna G.E. Moore och Bertrand Russell utvecklade bl.a. teorier om parallella verkligheter där en är subjektiv och den andra är en materiell verklighet. För konsten innebar detta att den verklighet man ville skildra inte var den subjektiva utan den materiella verklighet som människan saknar direkt kontakt med. Även Moores teorier om visioner skapta ur konventioner återfinns i Woolfs skrivande; i *To the Lighthouse* löses problematiken upp genom den postimpressionistiska bildkonsten. Henri Bergson, en annan inspiration för Woolf, delade också in verklighetsuppfattningen i två parallella som utgick ifrån tiden: den mätbara och den psykologiska. Det psykologiska tidsflödet motsvarar Woolfs egen syn på detta, ”moments of being”, d.v.s. de stunder som ger äkta livskänsla.

Bell och Woolf påverkade varandras arbeten till den grad att de båda försökte nå en dimension av textlig resp. visuell dimension i sitt arbete. Woolf hade även en konstnärligt nära relation till Fry, vars estetik var en så pass stor influens till *To the Lighthouse* att Woolf i efterhand önskade att romanen dedikerats till honom. I ett brev till Fry skrev hon att hon inget menade med fyren; likt postimpressionismen ingick Fry och Woolfs estetik utifrån en ambition som saknade symbolik och som istället ville frammana läsarens egna känslor i objekt. Fry var i egenskap av postimpressionistisk teoretiker den främsta estetiska influensen för Woolf under skrivandet av *To the Lighthouse*. Teorin transmuterades till den språkliga konsten men fortfarande med samma grundidé.

I romanen tas det avstånd från impressionismen som visar vad som ses – till skillnad mot postimpressionismen och kubismen som *skapar* vad som ses. I och med den

förändrade gestaltningen måste det som ses konstrueras om, skapas på nytt. Denna ambition fanns också hos kubismen som även den utgör en del av Briscoes teknik och vikten av volym. Slutligen blir det ordet som förmedlar hennes ambition och betydelse av volym och massan. Bild och ord som varit grunden till den intermediala relationen förenas allt tydligare mot slutet och blir beroende av varandra för att lyckas gestalta helheten. Ekfrasen utgör den slutliga intermediala relationen: texten som beskriver den fiktiva målningen och det som bär mrs Ramsays minne vidare. I ekfrasen får texten likt kameran en minnesframkallande förmåga medan bilden följer den postimpressionistiska filosofin.

Källförteckning

Tryckt material:

- Auerbach, Erich, "Den bruna strumpan", *Mimesis: verklighetsframställningen i den västerländska litteraturen*, övers. Wallenström, Ulrika, Stockholm 1999, sid. 552-582.
- Banfield, Ann, *The Phantom Table: Woolf, Fry, Russell and the epistemology of modernism*, Cambridge 2000.
- Dunn, Jane, *A Very Close Conspiracy: Vanessa Bell and Virginia Woolf*, London 1991.
- Elleström, Lars, "The Modalities of Media: A Model for Understanding Intermedial Relation", *Media Borders, Multimodality and Intermediality*, Basingstoke 2010, sid. 11-50.
- Freud, Sigmund, *Beyond the Pleasure Principle*, ed., och övers. Strachey, James, New York 1989
- Gillies, Mary A., *Henri Bergson and British Modernism*, Montreal 1996
- Goldman, Jane, "modernist studies", *Palgrave advances in Virginia Woolf studies*, ed. Snaith, Anna, Basingstoke 2007, sid. 35-59.
- Humm, Maggie, *Modernist Women and Visual Cultures: Virginia Woolf, Vanessa Bell, Photography and Cinema*, New Jersey 2002.
- Lund, Hans, *Intermedialitet: Ord, bild och ton i samspel*, Lund 2002
- Lundblad, Kristina, *Om betydelsen av böckers utseende*, Malmö 2010
- Sandbach-Dahlström, Catherine, "Långlivad kult kring Bloomsbury", SvD, publ. 9 maj 2009.
Hämtad från
http://www.svd.se/kultur/understrecket/langlivad-kult-kringbloomsbury_2864349.svd 2011-05-02, 09:34, utskrift i författarens ägo
- Shone, Richard, *The Art of Bloomsbury*, London 1999
- Sim, Lorraine, *Virginia Woolf: the Patterns of Ordinary Experience*, Farnham 2010
- Woolf, Virginia, "Mr Bennett and Mrs Brown" *A Woman's Essays: Selected Essays: Volume One*, Ed. Bowlby, Rachel, Penguin 1992, sid. 69-87.
- Woolf, Virginia, *To the Lighthouse*, Berkshire 1996

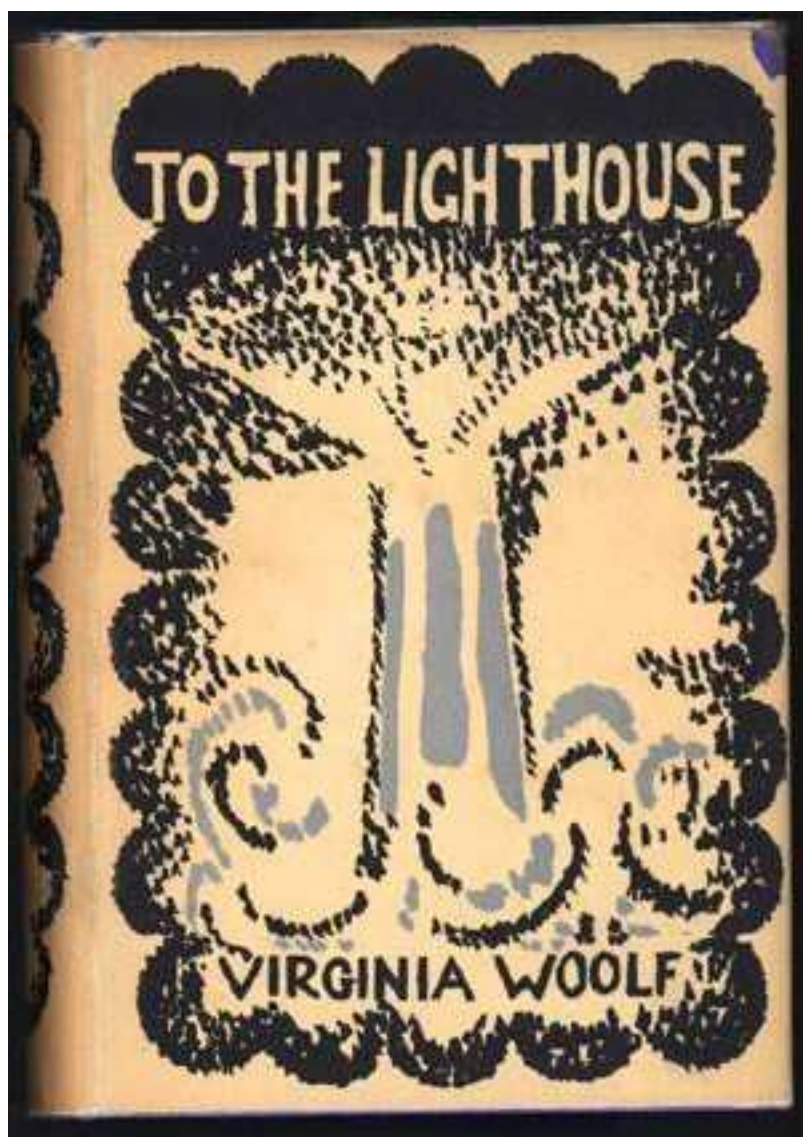
Bilaga:

Woolf, Virginia, ”To the Lighthouse”, hämtad från

<http://readr.ru/virginia-woolf-to-the-lighthouse.html>, 2011-05-23, 12:53, utskrift i författarens

ägo.

Bilaga 1.

Originalupplagan av To the Lighthouse.